

УДК 374.7:81
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-26

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Пернарівська Т.П., к. пед. н.,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Університет державної фіскальної служби України

У статті порушуються питання базисних основ освіти для дорослих в контексті вивчення іноземних мов; досліджуються особливості неперервної освіти дорослих, психологічні труднощі та шляхи їх подолання. Описуються певні невідповідності між цілями, змістом, формами організації, умовами навчальної діяльності дорослих, оскільки попит на освіту для дорослих набув нового найвищого рівня в Україні у зв'язку з євроінтеграційними процесами.

Ключові слова: *освіта дорослих, освітні цілі, особисті здібності, навчальні плани, дистанційна освіта, європейська спільнота.*

В статье рассматриваются вопросы базисных основ образования для взрослых в контексте изучения иностранных языков; исследуются особенности непрерывного образования взрослых, психологические трудности и пути их преодоления. Описываются некоторые несоответствия между целями, содержанием, формами организации, условиями учебной деятельности взрослых, поскольку спрос на образование для взрослых приобрел новое значение в Украине в связи с евро интеграционными процессами.

Ключевые слова: *образование взрослых, образовательные цели, личные способности, учебные планы, дистанционное образование, европейское сообщество.*

Pernarivska T.P. FEATURES OF ADULT EDUCATION IN THE CONTEXT OF STUDING FOREIGN LANGUAGES

The article covers the basic principles of adult education in the context of studying foreign languages; the peculiarities of continuous education of adults, psychological difficulties and ways of their overcoming are studied. A number of problems are described: between goals, content, forms of organization, conditions of adult learning activities, since the demand for adult education has gained a new highest level in Ukraine in connection with European integration processes.

The author of the article analyzes the problem of improving the foreign communication skills of adults as the main condition for increasing their competitiveness in the international labor market, giving them the opportunity to adapt to changing conditions of life. Such education is aimed at the adaptation and rehabilitation of social and professional groups that can not adapt themselves to a rapidly changing social environment. In addition, this subsystem involves citizens who, for various reasons, do not have access to the formal system of vocational education, which creates a threat to them for de socialization.

Key words: *adult education, educational goals, personal abilities, curriculum, distance education, European community.*

Постановка проблеми. У сучасному світі знання іноземної мови є важливим складником особистого і професійного життя особи. Сьогодні спостерігається тенденція до вивчення іноземної мови дорослими, що пов'язано із необхідністю забезпечення комунікації у сфері бізнесу, туризму, наукових та культурних зв'язків.

З огляду на це актуалізується розвиток теоретичних основ андрагогіки, яка досліджує питання навчальної діяльності дорослих. Специфіка такої діяльності пов'язана зі статусом дорослої людини, адже це особа, яка характеризується фізіологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом та рівнем самосвідомості, достатніми для самокерованої поведінки. Очевидно, що ці характеристики впливають на навчальну діяльність

дорослої людини, бо вона здатна свідомо визначати її мету, обирати форми, методи і засоби навчання, оцінювати й коригувати результати навчальних досягнень.

Сучасні стандарти європейської освіти потребують високого рівня володіння комунікативною компетенцією з іноземних мов, особливо англійської як мови ділового спілкування в європейському просторі. На жаль, незважаючи на досить тривалий євроінтеграційний курс України та державні завдання, українські фахівці здебільшого залишаються відокремленими від світу мовним бар'єром. Більшість із них не володіють жодною з робочих або офіційних мов євроспільноти, що на практиці обмежує їх можливості отримати міжнародний досвід, брати участь у міжнародних конференціях, проходити стажування, працювати в міжнародних командах.

Особливого значення з огляду на це набуває організація професійно-орієнтованого навчання дорослих іноземній мові таким чином, щоб вони могли досягнути певного рівня іншомовної компетентності, який би давав змогу здійснювати ефективну комунікацію в професійній діяльності. Мовна обмеженість будь-якого фахівця не дозволяє йому повністю реалізувати себе. Тому важливу роль у професійному зростанні фахівця відіграє мовна компетентність. Безперервність освіти реалізується шляхом багатьох принципів, одним із яких є впровадження незалежного автономного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчання іноземних мов дорослих є актуальним, але водночас малодослідженим. Здебільшого методична література вміщує матеріали для навчання іноземних мов дітей та молоді. Питання ж освіти дорослих досліджувалися у напрямі вивчення психологічних характеристик дорослого як суб'єкта навчання (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн та інші); чинників успішної освіти людини на різних етапах зрілості (К. Альбуханова-Славська, Т. Андрющенко, Л. Виготський, Л. Сігаєва, І. Фольварочний та інші); частково особливостей навчання дорослих іноземних мов (Н. Гальскова, Т. Григор'єва, Г. Китайгородська, В. Сафонова та інші).

Аналіз і узагальнення сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що у ній відсутнє комплексне висвітлення особливостей навчання іноземних мов людей зрілого віку, а також педагогічних умов ефективності цього процесу.

Постановка мети. Метою статті є висвітлення специфіки навчання іноземних мов дорослих у контексті особливостей їх навчальної діяльності впродовж життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною ознакою сьогодення є постійне старіння знань, продукування інформації, глобалізація. Це спонукає людство до безперервного навчання. Система освіти має динамічно реагувати на цей невпинний процес. В сучасних умовах просто неможливо вивчити щось раз і назавжди, особливо у контексті професійної підготовки, адже певні спеціальності просто зникають, деякі потребують постійного подальшого навчання, оскільки виникають нові технології та підходи. Що ж робити людям середнього віку? Мовні знання – один з основних компонентів професійної підготовки, мовленнєва культура включає вільне володіння лексику свого фаху, користування нею, мовознавчу компетент-

ність, правильну вимову. Варто зазначити, що особливістю дорослих, які опановують іноземні мови, часто є висока мотивація, позитивне ставлення до іноземної мови, зацікавлення нею, наявність таких рис характеру, як працьовитість, організованість, самостійність, цілеспрямованість тощо, певний запас знань, умінь і навичок, а також певні індивідуальні особливості в сенсорній та інтелектуальній сферах, необхідні для такої діяльності. Однак спостерігаються й негативні фактори, такі як нестача часу на навчання, брак досвіду роботи з комп'ютером, звичка використовувати застарілі форми навчання, страх виявитися смішним тощо.

Дорослі люди, які починають вивчати іноземну мову у зрілому віці, стикаються з рядом труднощів, які можна поділити на психологічні, матеріальні, територіальні та соціокультурні.

Психологічні труднощі виникають, коли в дорослої людини відсутня природна потреба і, відповідно, практика використання іноземної мови в реальному житті. Оскільки в дорослої людини психічні процеси стабільні, від неї вимагається значно більше зусиль у вивченні іноземної мови, ніж від дитини. Вивчення іноземної мови вимагає запам'ятовування більшої кількості правил, лексичних одиниць, мозкової гнучкості і пластичності для вироблення вміння правильно користуватися цими правилами для вираження своїх і розуміння чужих думок. Відтак, дорослі мають витратити набагато більше часу на їх опанування, аніж молодь. Матеріальні труднощі пов'язані з необхідністю додаткових занять на мовних курсах чи з репетиторами, оскільки рівень знання іноземної мови, отриманий у школі чи ВЗО, часто є недостатнім. Територіальні труднощі пов'язані з віддаленістю проживання від освітніх центрів, відсутністю можливості регулярної іншомовної практики. Соціокультурні труднощі викликані наявністю елементів «чужої» культури, відсутніх в культурі рідної країни, а тому малозрозумілих. До них, зокрема, належать особливості використання комунікативних стратегій ввічливості, певних мовленнєвих елементів у різних ситуаціях [7].

Очевидно, що знання цих труднощів слід враховувати у процесі навчання дорослого контингенту іноземних мов. Відповідно до цього варто звертати особливу увагу на побудову внутрішньо-мотиваційної стратегії навчання старших слухачів. Доросла людина, здатна відчувати радість пізнання, переживаючи інтелектуальні емоції, більш активна у процесі навчання. Крім того, загальний психологічний фон спілкування

змінюється в умовах активного інтелектуального пошуку, задоволення від нових знань збільшує позитивний поштовх, надає заряд позитивного ставлення до життя, підвищує самооцінку.

Зміщення акцентів від вивчення іноземної мови задля успішного написання тесту до отримання нових знань, умінь, навичок для власного розвитку і вдосконалення, відхід від формалізації процесу навчання – досить складний шлях, оскільки він є, власне, втіленням одвічного філософського питання: бути чи здаватися? Саме це питання і задає стратегію життя, шлях самовдосконалення, мотиви вчинків, зумовлює рушійні сили особистості. На нашу думку, саме під час перепідготовки, в процесі отримання другої вищої освіти, в умовах прослуховування спеціальних курсів, у роботі над покращенням власних навичок і задля професійного зростання психологічно зріла людина і має для себе відповіді на ці питання.

Такі зміни призводять до більшої гнучкості для особистості, більш широкого вибору і свободи щодо того, коли, де і що саме вивчати. Ці зміни часто також вимагають від дорослих учнів більш широких здібностей щодо можливості зробити цей вибір, керувати своїм власним навчанням і підтримувати мотивацію. Сьогодні ще простіше обслуговувати дорослих учнів, використовуючи нові технології та впроваджуючи Інтернет, онлайн, змішане та електронне навчання.

Постійне навчання та організації дистанційної форми навчання мають провідну роль у впровадженні технологій та гнучких операцій для підтримки різноманітних потреб дорослих учнів, включаючи навчання протягом усього життя. Навчання протягом життя означає постійний розвиток та вдосконалення знань та навичок, необхідних для працевлаштування та особистої реалізації через формальне та неформальне навчання. Отже, навчання є частиною життя, яка відбувається в будь-який час і всюди.

Навчання протягом усього життя – це тривале, усвідомлене та самомотивоване прагнення до пізнання як з особистих, так і з професійних причин. Воно не тільки підвищує соціальну інтеграцію, активну громадянську позицію та особистий розвиток, але також підвищує конкурентоспроможність та працездатність особистості. Такий вид навчання може прищеплювати творчість, ініціативу та чуйність людям, тим самим даючи їм можливість проявляти пристосованість у постіндустріальному суспільстві, підвищуючи навички: керувати невизначеністю; спілкуватися між собою і в межах культур, субкультур, сімей і спільнот; узгоджувати

конфлікти. Акцент робиться на навчанні для навчання і здатності навчатися автономно.

Відповідно, під автономною особистістю розуміють суб'єкта тривалого навчального процесу, здатного усвідомлювати власні потреби, інтереси і задовольняти їх завдяки вільному вибору методів, форм та засобів навчання, які є ефективними для оволодіння необхідними базовими або додатковими знаннями. Функції викладача як спостерігача навчальних успіхів та досягнень студентів у цьому випадку обмежуються лише організаторською та контролюючою. Адже провідні напрями автономного оволодіння мовою студентами зводяться до інструкційних технологій навчання: самоінструкція (self-instruction), самоспрямування (self-direction), програмоване навчання (programmed learning). Перелічені напрями автономного навчання базуються на провідних позиціях особистісно-орієнтованого навчання [7, с. 39].

Можна виділити такі вміння автономної особистості: 1) визначати власні цілі оволодіння іноземним мовою, ставити перед собою конкретні задачі; 2) обирати адекватні засоби, шляхи і способи вирішення задач і досягнення цілей; 3) свідомо здійснювати процеси самопізнання і визначати свої психофізіологічні та психологічні особливості; 4) використовувати прийоми оволодіння знаннями та навичками, адаптуючи їх для себе;

5) спостерігати, контролювати та регулювати не лише процес навчання та самостійкої роботи, а і свою мовленнєву та немовленнєву поведінку в ситуаціях міжкультурної комунікації; 6) керувати власними інтересами та мотивами і нести відповідальність за власні успіхи та помилки; 7) проектувати свої уміння та здібності на майбутню професійну діяльність; 8) навчатися все життя [8, с. 78–79].

Автономія з позиції особистісно-орієнтованого навчання розкривається в оволодінні мовою студентом завдяки індивідуальним особливостям, де у центрі уваги знаходиться окремий студент зі своїми власними потребами щодо вивчення іноземної мови, і груповим формам роботи, які передбачають обговорення і прийняття рішень відносно процесу навчання у групі (навчання у співробітництві, тандем-метод, метод проєктів, аналіз конкретних ситуацій тощо).

О. Леонтьєв сформулював загальні принципи засвоєння іноземної мови, які необхідно враховувати у процесі навчання дорослих. До них належать комунікативний, когнітивний та особистісний принципи.

Дотримання комунікативного принципу забезпечує спілкування як систему ціле-

спрямованих і мотивованих процесів, в ході якого відбувається взаємодія людей. Завданнями комунікативного підходу до вивчення іноземних мов є – побудувати навчальний процес, наближений до умов реального професійного спілкування, що передбачає відбір лексичних одиниць, граматичних конструкцій, діалогічних та монологічних ситуацій. Саме поєднання названих вище аспектів, а саме: зміна ролей у суб'єкт-суб'єктному педагогічному процесі, поява тьютора, підтримка слухачів, етичне оцінювання, врахування вікових та професійних особливостей, також максимальне наближення навчання до реальності через фахову орієнтацію та комунікативний підхід до викладання іноземної мови комплексно, позитивно впливає на успішність навчання дорослих [4].

Когнітивний принцип передбачає оволодіння мовою як «будівельним матеріалом» картини світу. Мова при цьому виступає системою значень, що актуалізуються в образі світу чи у процесах породження і сприймання мовлення. Особистісний принцип відповідає за перенесення навичок та вмій, отриманих у процесі навчання, на реальне спілкування. Його реалізація передбачає створення ситуацій реального спілкування, врахування індивідуальних стратегій і стилів слухачів, їх зацікавлень [8, с. 338].

Крім того, необхідно враховувати психологічні характеристики дорослої аудиторії. Варто звернути увагу на такі з них:

- доросла людина, на відміну від дитини, у мисленнєвій діяльності йде від аналізу до синтезу;
- дорослому властиві логічні побудови, а не механічне запам'ятовування;
- уявлення дорослих характеризуються цілісним сприйманням предмета думки, в якому виділяються необхідні елементи, а не фрагментарністю. Наприклад, під час викладання граматики іноземної мови доцільно надавати слухачам цілісну картину певного матеріалу.

Необхідно зазначити, що робота в групах має чимало переваг: навчає працювати в колективі, виражати й відстоювати власну позицію, ставлення до певного явища; конструктивно критикувати; розвиває творчість та колективність. Робота в групах має чимало різновидів залежно від специфіки предмету, тривалості, кількості людей у групах. Формами, що є найбільш поширеними на заняттях з іноземної мови, є виконання певного завдання за підготовленим вчителем матеріалом (граматичним, лексичним, країнознавчим тощо), моделювання оригінальних комунікативних ситуацій (діалогіч-

не мовлення), підготовка проектів. Кризь призму комунікативного підходу до вивчення іноземних мов, відповідно до необхідних рівнів оволодіння мовними навичками, сфер використання та умов реального професійного спілкування можна побудувати навчальний процес таким чином, щоб завдання були максимально наближені до справжнього життя, що передбачає відбір лексичних одиниць, граматичних конструкцій, діалогічних та монологічних ситуацій. Саме поєднання різних аспектів, а саме: зміна ролей у суб'єкт-суб'єктному педагогічному процесі, поява тьютора, підтримка слухачів, етичне оцінювання, врахування вікових та професійних деформацій, акцентуалізація саме внутрішньої мотивації, також максимальне наближення навчання до реальності через фахову орієнтацію та комунікативний підхід до викладання іноземної мови, — комплексно позитивно впливає на успішність навчання.

Зазначимо, що необхідною передумовою успішної роботи в групах є врахування певних важливих моментів:

1) самостійна робота студентів у групах має бути спланована й підготовлена викладачем. Ще до початку роботи викладач має не лише забезпечити необхідний матеріал, але й пояснити студентам суть та мету завдання, познайомити їх з принципами роботи в колективі;

2) на етапі власне самостійної роботи студентів втручання викладача має бути мінімальним. Бажано підбирати завдання, де відповідь не є однозначною й будь-який результат є позитивним, бо він стає власним досвідом студента;

3) не менш важливим, ніж підготовка, є заключний етап роботи у групах – підведення підсумків, аналіз, коментування та оцінювання результатів і власне роботи у групі;

4) за умов дотримання студентами й викладачами цих простих правил роботи у групах такий вид роботи на заняттях з іноземної мови є досить продуктивним. Він викликає зацікавленість і підвищує мотивацію студентів, розвиває важливі для становлення особистості уміння та навички.

Хоча дистанційне навчання дає змогу швидкого отримання великого обсягу матеріалу з мінімальними затратами, а також дозволяє навчатися у зручний для слухачів час, та все ж воно є ефективним насамперед щодо оволодіння граматикою чи письмом і не підходить для формування умінь та навичок усного мовлення. Позитивними характеристиками дистанційного навчання є: гнучкість у плануванні часу навчання, адже слухач сам може обирати, коли буде

навчатися; паралельність, коли вивчення іноземних мов поєднується з професійною діяльністю і відбуваються одночасно обидва процеси; асинхронність навчання у часі, оскільки дистанційні курси проводяться незалежно від часу їхнього опанування слухачами; масовість, яка забезпечується доступністю дистанційних курсів для усіх бажаючих; інформаційна доступність, що означає вільний доступ слухачів до бази даних, бібліотечних каталогів, інших інформаційних ресурсів у межах дистанційного курсу; інтерактивність, що втілюється у можливості швидкого отримання відповіді на виконане домашнє завдання чи запитання, яке виникло у слухача, а також проходження тестування в режимі реального часу [5]. Дистанційні віртуальні освітні системи створюються з використанням комп'ютерно-інформаційних технологій для задоволення особистісно-пріоритетних освітніх потреб. Вони дають змогу людині створити для себе власну «освітню установу» згідно з власними запитам, здібностями, життєвими і професійними планами [1, с. 173]. Насамперед йдеться про дистанційні курси. Дистанційні мовні освітні програми – це унікальна можливість отримати додаткову освіту або відновити свої знання іноземної мови, не виходячи з дому.

Проте дистанційне вивчення іноземних мов має й низку недоліків, до яких, зокрема, належать: відсутність безпосереднього спілкування слухача та викладача, а також слухачів між собою, що унеможливило появу емоційного зв'язку між ними; зникнення можливості використання вербального спілкування, оскільки основним способом спілкування залишається текст; нерівномірний розподіл навчального навантаження, що виникає внаслідок недостатньої сформованості здібностей студентів до самонавчання; необхідність присутності у слухача таких не завжди сформованих індивідуально-психологічних рис характеру, як самостійність, самовідповідальність, самодисципліна; необхідність постійного доступу до джерела інформації; недостатня кількість практичних занять; відсутність постійного контролю, що часто розхолоджує слухачів [4, с. 39; 5].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, навчання іноземних мов дорослих може здійснюватися у межах різних моделей освітніх систем (корпоративної, спеціалізованої та віртуальної). Доволі

ефективним в сучасних умовах є змішане навчання, що дає змогу поєднувати роботу викладача-андрагога з сучасними інформаційними технологіями. Вважаємо, що обирати модель навчання варто виходячи із потреб дорослого, що прагне опанувати іноземну мову.

З наведеного вище можна зробити висновок щодо головних ознак сучасної освіти дорослих в освітній політиці держави, до яких належать: демократизація, інтеграція, гуманізація, гармонізація; забезпечення безперервності освіти (освіта впродовж життя); гарантування доступності освіти дорослих для різних верств населення у дорослому віці; комп'ютеризація та інформатизація освіти дорослих; пристосування системи освіти дорослих до сучасних вимог глобалізаційного європейського суспільства; забезпечення мобільності та обміну фахівцями, їх конкурентоспроможності і відповідності до вимог ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров В.М. Іншомовна підготовка інженерів засобами інтенсивної методики. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки»* / гол. ред. Л.І. Міщик. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2007. № 1. С. 5–12.
2. Калинина А.Г. Індивідуально орієнтована модель організації доповнювального формування в дорослих по іноземному мові: на матеріалі англійського мови : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Нижній Новгород, 2006. 20 с.
3. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика. Москва : Русский язык, 1992. 254 с.
4. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избранные психологические труды. Москва ; Воронеж : МПСИ ; НПО «МОДЭК», 2001. 447 с.
5. Логойда І.В. Особливості використання дистанційного навчання в процесі вивчення іноземних мов. *Науковий вісник Мукачівського державного університету* / редкол. : Т.Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачево : Карпатська вежа, 2014. № 17(12). С. 24–27.
6. Мусійовська О.Ф. Теоретичні основи комбінованого навчання. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності* : збірник наукових праць. Львів : Вид-во ЛДУБЖ, 2009. № 3. С. 209–215.
7. Рашевська Н.В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 191. Ч. IV. С. 89–96.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер-Ком, 1999. 720 с.